

Fıkhî Hadislerin Rivayet Özellikleri Bağlamında “Velisiz Nikâh Olmaz” Hadisinin Tahrîc ve Tenkîdi

Salih KARACABEY*
Mutlu GÜL**

Özet

Nikâh akdi, aile kurumunun oluşması için taraflar arasındaki evlilik ilişkisinin üzerine bina edildiği hukuki bir anlaşmadır. İslam hukuku açısından bu akdin gerçekleşebilmesi için bazı şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartlardan bazıları hakkında İslam hukukçuları ittifak halinde iken bazı şartlar da tartışmalıdır. Tartışmalı olan şartlardan biri de kadının velisinin izninin gerekli olup olmamasıdır. Nikâh akdinde kadının velisinin izninin gerekli olacağı görüşünde olan alimlerin temel referanslarından biri: “Nikâh ancak velinin izni ile varlık kazanır” hadisidir. Makalede, bu hadisin sened ve metin özellikleri, bu özelliklerle ilgili tenkitler ve mezheplerin bu rivayetle ilgili değerlendirme tarzı ele alınacaktır.

Abstract

In the Context of Hadiths on Legislation The Criticising and Takhrij of The "No Marriage is Without Guardian" Narration

Marriage contract is the legal agreement that relationship is built upon it between the partners. There are some conditions to estab-

* Doç. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, salihkaracabey@hotmail.com

** Arş. Gör., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, mutlugulx@hotmail.com

lish this contracting according the Islamic law. Some of these conditions are concord but others are contraversial. Whether it is the contraversial condition that the permission of woman's guardian is neccessary or not. The basic reference whose opinion is the permission of guardian is neccessary is tahat hadith: "The marriage of woman depends on her guardian's permission." In this article it is dealed that the sanad and matn features of this hadith, and criticising the hadith by sects of fiqh.

Anahtar Kelimeler: Veli, nikâh, hadis, tenkit.

Key Words: Guardian, marriage, hadith, criticising.

Giriş

Nikâh, erkek ile kadın arasında karşılıklı bazı haklar doğuran, taraflara birbirlerinden istifade etme hakkı tanıyan ve kendisiyle bir ailenin teşekkül ettiği akittir. Nikâh akdini oluşturan temel unsurlar (rükünler), iki tarafın icab ve kabulünden ibarettir. Dolayısıyla tarafların, beldelerinin örfüne uygun olarak akdi oluşturacak sözlerle akdi kabul ettiklerini beyân etmeleri, nikâhın oluşması için yeterlidir. Bununla birlikte bu akdin meydana gelmesi ve varlık kazanabilmesi (in'ikâd), geçerliliği (sıhhat), yürürlük kazanması (nefâz) ve bağlayıcılığı (luzûm) için taşınması gereken diğer bazı şartlar da vardır.¹ İslâm hukukçuları, bu şartların bir kısmında ittifâk halindeyken bazılarında ihtilâf etmişlerdir.

Bu ihtilâflı şartlardan biri de, kadının velisinin izninin bulunmaması durumunda akdin varlık kazanıp kazanamayacağı hususudur. Akdin in'ikâd şartları içinde değerlendirilen bu tartışmalı konunun dayanakları arasında "لا نكاح إلا بولي" "Nikâh ancak velinin izni ile varlık kazanır" rivayeti de gösterilmektedir. Makalede, evlilik hukuku açısından oldukça önem taşıyan bu hadisın tahriri, sened ve metin özellikleri, bu özelliklerle ilgili tenkitler ve son olarak farklı mezhepler tarafından benimsenen kabuller içinde işgal ettiği yer ve değerlendirme tarzı ele alınacaktır.

¹ Nikâh akdi ile ilgili temel hususlar hakkında geniş bilgi için bkz. Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuku İslâmiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kâmusu*, Bilmen Basımevi, I-VIII, İstanbul 1967, II, 5-15; Abdulhamid, Muhammed Muhyiddin, *el-Ahvâlu's-Şahsiyye*, el-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut 2003, s.18; Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, Yediveren Yayınevi, 5. Baskı, Konya 2005, s.32.

I. Hadisin Tahrîc ve Tenkîdi

“لا نكاح إلا بولي” hadisi Kütüb-i Sitte’yi oluşturan eserler içerisinde; Tirmizî,² Ebû Davûd³ ve İbn Mâce’nin⁴ *Sünen*’lerine ilâveten Abdurrezzâk⁵ ve İbn Ebî Şeybe’nin⁶ *Musannef*’leri, Ahmed b. Hanbel’in *Müsned*’i⁷ ve Dârimî’nin *Sünen*’i⁸ gibi eserlerde yer almaktadır. Rivayet Buhârî’nin *Sahîh*’inde bab başlığı olarak geçerken⁹ Müslim’in *Sahîh*’inde yer almamaktadır.¹⁰

A. Hadisin Sened Özellikleri ve Tenkîdi

Hadisin yukarıda zikri geçen kaynaklarda Hz. Peygamber’e (merfû), bazı sahâbîlere (mevkûf) ve tâbîlere izâfe ile (maktû) nakledilen pek çok rivayeti yer almaktadır.

1. Hadisin Merfû Rivayetleri

Rivayetin merfû tarikleri bir araya toplandığında karşımıza şöyle bir isnâd şeması çıkmaktadır:

-
- ² Tirmizî, Nikâh, 14, 15, 17. Rivayet on dördüncü bâbın başlığı olarak da geçmektedir.
 - ³ Ebû Dâvûd, Nikâh, 20.
 - ⁴ İbn Mâce, Nikâh, 15. Rivayet bâbın başlığı olarak da geçmektedir.
 - ⁵ Abdurrezzâk, Ebu Bekr b. Hemmâm es-Sanânî, *el-Musannef*, el-Mektebetü’l-İslâmi, thk. Habîburrahmân A’zamî, I-XII, Beyrut 1983, VI, 196.
 - ⁶ İbn Ebî Şeybe, Abdullah b. Muhammed el-Kûfî, *el-Musannef*, Dâru Kurtuba, thk. Muhammed Avvâme, I-XXVI, Beyrut 2006, IX, 33-38; XX, 78.
 - ⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 121; XXXII, 280, 482, 523; XLIII, 287, thk. Şuayp el-Arnâvut, Müessesetü’r-Risale, I-L, Beyrut 1995.
 - ⁸ Dârimî, Nikâh, 11.
 - ⁹ Buhârî, Nikâh, 37.
 - ¹⁰ Rivayetin yer aldığı diğer kaynaklar şunlardır: Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd, *Müsned*, I, 422; III, 72, thk. Muhammed b. Abdulmuhsin et-Turkî, I-IV, 1. Baskı, Dâru Hicr 1999; Bezzâr, Abdulhâlık el-Atikî (v.296), *Müsned (el-Bahru’z-Zehhâr)*, VIII, 108, 110, 111, 115, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, I-IX, 1. Baskı, Mektebetü’l-Ulûm ve’l-Hikem, Medine 1996; Ebû Ya’lâ el-Mevsilî, *Müsned*, IV, 386; VIII, 147, 191, 308, 309; XIII, 158, thk. Hüseyin Selim Esed, I-XIV, 1. Baskı, Dâru’l-Me’mûn li’t-Türâs, Beyrut 1987; Taberânî, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu’cemu’l-Evsat*, I, 211; IV, 8, 381; V, 363; VII, 85; VIII, 42; IX, 117, thk. Târik b. İvazullah, Abdulmuhsin b. İbrahim. I-X, Dâru’l-Harameyn, Kâhire 1995; *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, VIII, 292; XI, 142, 340; XII, 64, thk. Hamdi Abdülmecid es-Silefî, I-XXV, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire ty; Tahâvî, Ebû Cafer, *Şerhu Me’âni’l-Âsâr*, II, 364,365, thk. İbrahim Şemsuddîn, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, I-IV, Beyrut 2001; Hâkim en-Nisâbüri , *el-Müstedrek ale’s-Sahîhayn*, II, 170, 171, 172, 173, 406, I-IV, Dâru’l-Ma’rife, Beyrut ty; İbn Hibbân el-Büstî, *Sahîh* (İbn Balaban Tertibi), IX, 386, 387, 389, 391, 394, 400, thk. Şuayp el-Arnâvut, I-XVIII, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1993.

Sened şemasından da görüleceği üzere hadis sahâbeden; Ebû Musa el-Eş'arî, İmrân b. Husayn, İbn Abbâs ve Hz. Âişe tarîklerinden gelmektedir.¹¹

a. Ebû Musa el-Eşarî Tarîki:

Rivâyetin en çok râvîye sahip tarîkidir. Nitekim bu tarîkte, hadisi Ebû Musa'nın oğlu Ebû Bürde'den nakleden Ebû İshâk es-Sebûî'nin (127/745); Yûnus, İsrâîl, Şerîk, Ebû Avâne, Süfyân es-Sevrî ve Ebû'l-Ahvas gibi râvîleri vardır.¹²

Bu râvîler içinde İsrâîl, Şerîk ve Ebû Avâne rivâyetleri, hem senedlerdeki ittisâl hem de râvîlerinin ehliyeti açısından, görebildiğimiz kadarıyla, kusurları olmayan sahîh rivâyetlerdir. Tirmizî'nin "2", İbn Ebî Şeybe'nin "1", Dârimî'nin "1" ve "2", İbn Mâce'nin "1" ve Ahmed b. Hanbel'in "5" nolu rivâyetleri bu râvîlerden gelmektedir.

Hadisin bunlar dışında kalan bütün tarîk ve rivâyetleri, çeşitli kusurlardan dolayı zayıftır. Meselâ Ebû Musa tarîkinin Yûnus b. Ebî İshâk (159/776) rivâyeti, bizzat bu râvî ile ilgili olarak yapılan "delil alınmaz", hadisinde gevşeklik vardır", "zayıftır" "şiddetli gafleti var" ve "hadisi muzdaribtir" gibi tenkidler¹³ sebebiyle zayıftır. Dolayısıyla senedinde bu râvinin yer aldığı, Ahmed b. Hanbel'in "1" ve "2", Ebû Davud ve Tirmizî'nin ise "1" numaralı rivâyetlerinin zayıf oldukları söylenebilir. Ayrıca Tirmizî'nin "1" numaralı rivâyetinde, hadisi Yûnus'tan nakleden Zeyd b. Hubâb (203/818), genelde güvenilir kabul edilmekle birlikte bazı münekkîdlerin: "hatası çoktur", "ancak meşhûr râvîlerden naklederse hadislerine itibar edilebilir", "Süfyân'dan naklettiği bazı maktûb hadisler vardır" ve "Süfyân'dan nak-

¹¹ Tirmizî, Sünen'inde (Nikâh, 14) konuyla ilgili Enes ve Ebû Hureyre'den de rivayetlerin olduğunu ifade etse de biz kaynaklarda sadece yukarıda ismi geçen sahâbenin rivayetlerine rastlayabildik. Nitekim Tirmizî şârihleri İbn Arabî ve Mubârekfûrî de Enes ve Ebu Hureyre rivayetleri hakkında herhangi bir açıklamada bulunmamıştır. İbn Arabî el-Mâlikî, *Arzatu'l-Ahvezî bi Şerhi Sahîhi't-Tirmizî*, V, 12-14, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-XIII, Beyrut, ty; Mubârekfûrî, Abdurrahman b. Abdurrahîm, *Tuhfetu'l-Ahvezî bi Şerhi Câmü't-Tirmizî*, IV, 230-233, Dâru'l-Fikr, I-X, Beyrut ty.

¹² Tirmizî'nin tespitlerine göre bu hadisi Ebu İshak'tan, Züheyr b. Muâviye ve Kays b. er-Rebî' de nakletmiştir. Fakat Tirmizî bu iki ismin kendisine ulaşan tarîklerini zikretmemiştir.

¹³ Yûnus b. Ebî İshâk hakkında geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Hâtim, Ebu Muhammed Abdurrahman er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 245, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, I-IX, Beyrut 1953; İbn Adiy, *el-Kâmil fî Duafâi'r-Ricâl*, VII, 179, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1988; Zehebî, Şemsüddin Muhammed b. Ahmed, *Mizânü'l-İ'tidâl fî Nakdi'r-Ricâl*, VII, 318, thk. Ali Muhammed Muavviz - Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Beyrut 1995.

lettığı, isnâdı itibariyle garip bazı rivayetleri vardır” şeklindeki tenkitlere hedef olmuştur.¹⁴

Diğer taraftan Ahmed b. Hanbel’in “1” nolu rivayetinde Yunus b. Ebî İshâk’ın hadisi doğrudan Ebû Bürde b. Ebî Musa el-Eşari’den (104/722) aldığı görülmektedir. Gerçi, Ebû Bürde’nin biyografisinde, kendisinden hadis nakledenler arasında Yunus b. Ebî İshâk’ın adı da zikredilir.¹⁵ Ancak hadisin Yunus tarîkine yer veren diğer rivâyetlerde bu râvînin hadisi Ebû İshâk’dan aldığı görülmektedir. Bu senedler dikkate alındığında Ahmed b. Hanbel’in “1” nolu rivâyetinde inkıtâ bulunduğu akla gelebilir. Şüphesiz, Yunus’un doğrudan Ebû Bürde’den nakletmiş olması da ihtimâl dâhilindedir.

Hadisi Ebu İshak’tan nakleden Süfyân es-Sevrî ve Ebû’l-Ahvas rivâyetleri, görebildiğimiz kadarıyla, râvî ehliyeti açısından herhangi bir kusur taşımamaktadır. Ancak bu râvîlerin hadisi, mürsel olarak yani tâbî olan Ebû Burde’nin doğrudan Hz. Peygamber’den nakli şeklinde rivayet ettikleri görülür. Abdürrezzâk’ın “2” ve İbn Ebî Şeybe’nin “3” nolu rivayetlerinde hadis bu şekilde nakledilmiştir.¹⁶

İbn Adıyy’in (366/975) yaptığı değerlendirmeye göre bu hadisin aslı, mürsel olan rivayetidir.¹⁷ Nitekim Hanefî muhaddis ve fıkıh âlimi Tahâvî (321/933) bu hadisle ilgili değerlendirme yaparken; bu rivayetin kabul edilemeyeceğini, çünkü Ebû İshâk’dan nakleden râvîler arasında Şube¹⁸ ve Süfyân es-Sevrî’nin diğerlerinden daha hâfiz ve güvenilir olduğunu, onların da hadisi munkatı (mürsel) olarak naklettiklerini söyler. Muhaliflerini de, başka zaman devamlı Şu’be ve Süfyân’ın rivayetlerini İsrâîl’inkilere karşı delil olarak kullandıkları halde, bu rivayette tam tersi bir tavır takındıkları gerekçesiyle eleştirir. Tahâvî’ye göre “bu özelliği (rivayetin daha sağlam râvîlerden mürsel/munkatı’ olarak gelmesi) sebebiyle hadiste bir ızdırâb mevcuttur, dolayısıyla da ihticâc edilmeye elverişli değildir”.¹⁹ Ancak Tirmizî’nin, bu yöndeki tenkitlere katılmadığı görülür. Ona göre, bu rivayeti Ebû İshak’tan nakledenler içinde en güvenilir olanları gerçekten de Şube ve es-Sevrî’dir. Bununla birlikte hadisi (Ebû Musa’nın zikredilmesi sûretiyle) muttasıl olarak nakledenlerin rivayeti de sahihtir. Çünkü onlar bu rivayeti, Ebû İshak’tan farklı zamanlarda işitmişlerdir. Hâlbuki Şube ile Sevrî’nin rivayeti aynı mecliste işittikleri anlaşılmakta-

¹⁴ Zeyd b. el-Hubâb hakkında geniş bilgi için bkz. Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, III, 391, Zehebî, *Mîzân*, III, 149; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, III, 347.

¹⁵ Meselâ bkz. İbn Hacer Tehzîbu’t-Tehzîb, XII, 21.

¹⁶ Abdürrezzâk, *el-Musannef*, VI, 196; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, XX, 78.

¹⁷ Bu değerlendirme için bkz. Zehebî, *Mîzân*, IV, 248.

¹⁸ Hadis hakkında değerlendirme yapan bazı muhaddisler, “Şube tarîkinden” bahsetmiş olsalar da, yaptığımız araştırmalarda bu rivâyetin Şube’den gelen bir nakline rastlayamadık.

¹⁹ Tahâvî, *Şerhu Meâni’l-Âsâr*, II, 367.

dır. Nitekim Ebû Dâvud'un Şube'den naklettiğine göre, Süfyan es-Sevrî, Ebû İshak'a 'Ebû Bürde'nin Hz. Peygamber'den naklen " لا نكاح إلا بولي" dediğini işittin mi?' diye sormuş, o da 'Evet' cevabını vermiştir. Bu rivayetten anlaşılmaktadır ki, Şube ve es-Sevrî bu rivayeti Ebû İshak'tan aynı mecliste işitmişlerdir. Hatîb el-Bağdâdî'nin naklettiği bilgiye göre Buhârî'ye " لا نكاح إلا بولي" rivayeti sorulduğunda "Her ne kadar Şu'be ve Sevrî bu rivayeti mürsel olarak nakletseler de bu hadisin sıhhatine mani değildir. Çünkü İsrâil b. Yunus güvenilir bir râvidir. Sikanın ziyadesi ise makbuldür" şeklinde cevap vermiştir.²⁰ Bununla birlikte müellif, bu metni eserinde bir hadis olarak değil de bâb başlığı şeklinde zikretmiştir.²¹ Onun bu tavrı Sahih-i Buhârî şârihlerinden İbn Hacer (852/1448) ve Aynî (855/1451) tarafından "rivayetlerde aradığı sahihlik şartlarına uymamasına" bağlanmıştır. Aynî'ye göre Müslim de aynı sebepten dolayı *Sahih*'inde bu rivayete yer vermemiştir.²²

b. İmrân b. Husayn Tarîki

Bu tarikten gelen rivâyete Abdurrezzâk'ın yer verdiği görülmektedir. Ancak, müellifin hocası olan Abdullah b. Muharrer münekkidlerin tenkidine hedef olmuştur. Nitekim bu râvî hakkında; "insanlar hadisini terk etmişlerdir", "helâk olmuştur", "metrûktur", "yalan söyledî", "hadisleri maklûb olarak nakleder fakat anlamazdı", "sika değildir" gibi değerlendirmeler vardır. Buhârî ise onu "münkeru'l-hadis" şeklinde tanıtır.²³ Buhârî bu tabiri "kendilerinden hadis rivayet etmenin helâl olmadığı râvîler" hakkında kullanmaktadır.²⁴ Dolayısıyla Abdurrezzâk'ın "1" numaralı rivayeti olan sahâbi İmrân b. Husayn tarikinin de zayıf olduğu söylenebilir.

c. ve d. İbn Abbâs ve Hz. Âişe Tarîkleri

İbn Abbâs ve Hz. Âişe rivayetinin ortak râvîsi olan Haccâc b. Ertât (145/762), bazı münekkidlerin "(şu dönemde) ağzından çıkan (ne naklettiğini) ondan daha iyi bilen biri kalmadı", "fakîh ve müftidir", "hadis hâfızlarındandır" gibi ifadelerle övdüğü bir râvî olsa da, hadisçilerin çoğunluğu tarafından; "metrûktur", "hadisinde gevşeklik

²⁰ *el-Kifâye fî İlmi'r-Rivâye*, s.413, Haydarâbâd 1357.

²¹ Bkz. Buhârî, Nikâh, 37.

²² İbn Hacer, Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Ferhu'l-Bârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 230, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâkî, Dâru's-Selâm, I-XIV, Riyad 2000; Aynî, Bedrüddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetu'l-Kârî Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, XX, 170, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, I-XV, Beyrut 2001.

²³ Abdullah b. Muharrer hakkında geniş bilgi için bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, V, 212; Zehebî, *Mizân*, IV, 193; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 340.

²⁴ Bkz. Aydınli, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 112.

vardır”, “hadiste güçlü değildir”, “hadisi delil olmaz” gibi lafızlarla tenkit edilmiştir. Hakkındaki tenkitlerden biri de “tedlis yaptığı” yolundadır. Nitekim kendisine “Sana bu hadisi kim nakletti?” diye sorulunca; “Böyle demeyin, bunun yerine ‘bu hadisi kimden naklediyorsun?’ diye sorun” cevabını vermiştir. Meselâ İbnü’l-Mübârek’in ifadesine göre Haccâc, yanına yaklaşılmayacak derecede metrûk bir râvî olan Muhammed el-Arzemî’den işittiği hadisleri “Amr b. Şuayb’tan aldım” diyerek rivayet etmektedir. Zühri’yi görmediği halde ondan rivayetleri vardır. Yine İkrime’den hadis işitmemesine rağmen ondan doğrudan rivayette bulunduğu ifade edilir. Münekkidlere göre Haccâc, İkrime’ye izafe ettiği hadisleri aslında Davud b. Husayn isimli râvîden duymuştur. Haccâc, tetkikine çalıştığımız bu hadisi de Zühri’den ve İkrime’den, tedlise muhtemel olan “عن” lafzı ile nakletmektedir.²⁵ Bu tenkitlerden hareketle, yukarıdaki şemada yer alan ve içerisinde Haccâc’ın bulunduğu İbn Ebî Şeybe’nin “2”, Ahmed b. Hanbel’in “6” ve İbn Mâce’nin “2” numaralı rivayetlerinin zayıf olduğu söylenebilir.

Bu sened yapısıyla hadis, muhaddislerin farklı değerlendirmelerine neden olmuştur. Meselâ Yahya b. Maîn’e (233/848) “ لا نكاح إلا ” hadisinin durumu sorulunca: “Bu konuda Süleyman b. Musa hadisinden başka, sahih olarak gelen bir rivayet yoktur” cevabını vermiştir.²⁶ Süleyman b. Musa ed-Dımaşki’nin (119/737) bazı tenkitlere uğramış olması bir tarafa,²⁷ bu râvî tarafından nakledilen hadis, tetkikine çalıştığımız “ لا نكاح إلا بولي ” hadisi değil;

أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتُمْ بِغَيْرِ إِذْنِ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ
فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا فَإِنْ اشْتَجَرُوا فَالْأَسْلُطَانُ وَلِيُّ مَنْ
لَا وَلِيَ لَهُ

“Velisinin izni olmaksızın nikâhlanan kadının nikâhı bâtıldır, bâtıldır, bâtıldır. Şâyet aralarında zifâf gerçekleşmişse, kadın kocasının helâli olması sebebiyle mehre hak kazanır. Taraflar arasında anlaşmazlık çıkacak olursa, devlet başkanı velisi olmayanın velisi konumundadır”²⁸ hadisidir. Muhtemelen her iki rivayet de yaklaşık

²⁵ Haccâc b. Ertât hakkında geniş bilgi için bkz. Buhârî, Muhammed b. İsmail, *et-Târîhu'l-Kebîr*, thk. Seyyid Hâşim en-Nedvî, Dâru'l-Fikr, trs., II, 378; Zehebî, *Mizân*, II, 197.

²⁶ Zehebî, *Mizân*, III, 317.

²⁷ Süleymân b. Musa, bazı münekkidler tarafından “güvenilir” bulunmuş olmakla birlikte, hakkında “hadisinde ızdırâb vardır”, “münker rivayetlere sahiptir” ve “sika değildir” gibi tenkitler de yapılmıştır. Bu râvî hakkında geniş bilgi için bkz. Nesâî, Ahmed b. Şuayb, *ed-Duafâ ve'l-Metrûkîn*, thk. Kemal Yusuf el-Hût, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut 1985, s.186; Zehebî, *Mizân*, III, 316.

²⁸ Tirmizî, Nikâh, 15; İbn Mâce, Nikâh, 15; Dârimî, Nikâh, 11; Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 47, 66, 166; Ebû Davûd, Nikâh, 9.

aynı mânâya işaret ettiği için Yahya b. Maîn, “لا نكاح إلا بولي” hadisi sorulmasına rağmen, “Bu konuda sahih bir rivayet yoktur” cevabını vermiştir. Ahmed b. Hanbel (241/855) de: “Bu hadisin birbirini destekleyen tarîkleri vardır. Ben de bu hadisin ihtiva ettiği görüşü savunuyorum” cevabını vermiştir.²⁹ “Hadisin aslının mürsel rivâyeti olduğunu” söyleyen İbn Adiyî’e (366/975) göre muttasıl senedleri içinde Haccâc b. Ertat rivayeti dışında kalan tarîkleri gariptir.³⁰ İbn Adiyî’in “öbür tarîklerin hilâfına meşhûrdur” şeklinde tanıttığı Haccâc tarîki daha önce de zikri geçtiği üzere, bizzat bu râvîden dolayı zayıftır.

Bütün bu bilgilerden hareketle “لا نكاح إلا بولي” hadisinin pek çok tarikten geldiği; senet açısından bunların çoğunluğunun zayıf olduğu, bununla birlikte bazı sahih rivâyetlerinin de bulunduğu sonucuna ulaşılabilir.

2. Hadisin Mevkûf ve Maktû Rivayetleri

Zikrettiğimiz bu merfû rivayetleri yanında hadisin oldukça çok tarikten gelen mevkûf ve maktû nakilleri de vardır. Meselâ İmâm Mâlik (179/795), bu hadisi “عن مالك أنه بلغه عن سعيد بن المسيب أنه قال: قال عمر بن الخطاب” senediyle nakleder.³¹ Dolayısıyla rivayet, bir sahâbî olan Hz. Ömer’e izâfe ile (mevkûf olarak) nakledilmektedir. ancak İmâm Mâlik, kendisi ile Saîd b. el-Müseyyeb (94/712) arasındaki râvîyi zikretmediği için sened kopuktur (munkatı). Nitekim *Muvatta*’ın İmâm Muhammed rivayetinde sened “أخبرنا مالك أخبرنا رجل عن سعيد” “İmâm Mâlik’in bir adamdan, onun da Saîd b. el-Müseyyeb’den rivayeti” şeklindedir.³² Bu rivayette de mezkûr râvî “bir adam” şeklinde müphem olarak zikredildiği için, sened yine munkatı’ hükmündedir.

İbn Ebî Şeybe’nin *Musannef*’inde metnin Hz. Ömer’e izâfe ile nakledilen başka rivayetleri de vardır.³³ Ayrıca çeşitli kaynaklarda İbn Abbâs, Câbir b. Abdillâh, Hz. Ali ve Ebû Saîd el-Hudrî gibi

²⁹ İbn Kudâme, Ahmed b. Muhammed, *el-Muğnî*, Dâru Âlemi’l-Kütüb, I-XV, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin et-Türki - Abdulfettâh Muhammed el-Halavî, Riyad ty, VII, 337; *el-Udde Şerhu’l-Umde*, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, thk: Salah b. Muhammed, Beyrut 2005, II, 5.

³⁰ Zehebî, *Mizân*, III, 317.

³¹ İmâm Mâlik, *Nikâh*, 5.

³² İ. Malik, *Muvatta*’ (İmâm Muhammed rivayeti), Şam 1991, thk. Takiyyüddin en-Nedvî, II, 458.

³³ Bu rivayetler için bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35, 36.

sahâbilerle, İbrahim en-Nehâî ve Hasan el-Basrî gibi tâbiilere izâfe edilen rivayetleri³⁴ de bulunmaktadır.

B. Hadisin Metin Özellikleri

Hadisin merfû rivayetlerinde metnin en kısa ve yalın hali “ لا نكاح إلا بولي ”³⁵ “Nikâh ancak velinin izni ile varlık kazanır” şeklindedir.

Bazı merfû rivayetlerde bu tek cümlemin birtakım ayrıntılarla birlikte zikredildiği görülür. Meselâ Abdürrezzâk'ın bir rivayetinde metin “ لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل ” “Nikâh ancak velinin izni ve iki âdil şahidin şehâdetiyle varlık kazanır” şeklindedir.³⁶ Bu rivayetin, sahâbi İmrân b. el-Husayn'dan geldiği görülmektedir.

Bazı rivayetlerde ise bu tek cümlemin başka bir hüküm ile birlikte nakledildiği görülür. Bu rivayetler ise “ لا نكاح إلا بولي والسلطان ولي ” “ لا نكاح إلا بولي ”³⁷ şeklindedir. Buna göre, velisi olmayan kişi için bu yetki sultana (yöneticiye) aittir.³⁷ Bu rivayetler ise, Ahmed b. Hanbel'in bir rivayeti dışında, Hz. Âişe'den gelmektedir. Ahmed b. Hanbel'in “Hz. Peygamber – İbn Abbâs – İkrime – Haccâc – Muammer b. Süleymân” senediyle naklettiği İbn Abbâs rivayeti de böyle bir metne sahiptir.³⁸ Hâlbuki İbn Mâce'nin “Hz. Peygamber – İbn Abbâs – İkrime – Haccâc – İbnü'l-Mübârek – Ebû Küreyb” senediyle naklettiği İbn Abbâs metni “ لا نكاح إلا بولي ” şeklindeki tek cümleden oluşmaktadır.³⁹ Dikkat edileceği üzere her iki rivayette de Hz. Peygamber'den sonra gelen ilk üç râvî aynı isimlerden oluşmaktadır. Bu durumda “ والسلطان ولي من لا ولي له ” cümlesinin İbn Abbâs ile ilişkilendirilmesinde büyük ihtimâlle bir hata vardır ve bu konuda çeşitli ihtimâllerden bahsedilebilir. Buna göre Hz. Âişe rivayetinin de râvîleri arasında olan Haccâc, hata eseri olarak İbn Abbâs rivayetine “ والسلطان ولي من لا ولي له ” kısmını eklemiştir. Ahmed b. Hanbel'in hocası Muammer'in, bir yanlışlık yaparak bu cümleyi İbn Abbâs rivayetine eklemiştir olma ihtimâli de vardır.

Hadisin mevkûf ve maktû rivayetlerinde de yaklaşık aynı ayrıntılardan bahsedilir. Meselâ Hz. Ömer rivayetleri sadece “ لا نكاح إلا بولي ”

³⁴ Bu rivayetler için bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, VI, 196; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, IX, 35-36.

³⁵ Bu rivayetler için bkz. Abdürrezzâk, *Musannef*, IV, 196; İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, IX, 20, 38, 78; Ebû Dâvud, *Nikâh*, 20; İbn Mâce, *Nikâh*, 15; Tirmizî, *Nikâh*, 14; Dârimî, *Nikâh*, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, *Müsned*, IV, 394, 413, 418.

³⁶ Abdürrezzak, *Musannef*, VI, 196.

³⁷ Bu rivayetler için bkz. İbn Ebi Şeybe, *Musannef*, IX, 37; İbn Mâce, *Nikâh*, 15; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 250; VI, 260.

³⁸ Bkz. *Müsned*, I, 250.

³⁹ Bkz. İbn Mâce, *Nikâh*, 15.

ibâresinden oluşmaktadır.⁴⁰ İbrahim en-Nehaî'den gelen maktû rivayet de aynı metne sahiptir.⁴¹ Hz. Ali'den gelen ve nikâhın ancak kendisinden izin alınacak bir velinin izni ile varlık kazanacağını ifade eden rivayet⁴² de (لا نكاح إلا بوليِّ يأذن) bu kısma dâhil edilebilir. Bununla birlikte İbn Abbâs rivayetinde bu temel cümleye “أو سلطان مرشد”⁴³, Câbir b. Zeyd rivayetinde “وشاهدين”⁴⁴, Hz. Ali rivayetinde “ولا نكاح إلا”⁴⁵ gibi hükümler ilâve edilmiştir. Hasan el-Basrî'den gelen bir maktû rivayette de “sultânın izninden” bahsedilir: “لا نكاح إلا بوليِّ أو”⁴⁶. Fakat bunlar içinde en fazla hükmü ve ayrıntıyı içeren rivayet yine Hasan el-Basrî'den gelmektedir: “لا نكاح إلا بوليِّ و شاهدي عدل و”⁴⁷ “بصدقة معلومة و شهود و علانية”⁴⁸ “Nikâh ancak; velinin izni, iki âdil şahid, belli bir mehir ve akid açığa vurularak (herkes tarafından öğrenilmesi sağlanarak) geçerlik kazanır”.

Bu değişik rivayetlerinden hareketle, metnin naklinde bir ittifak olmadığı söylenebilir. Metinlerde yer alan bu ihtilâflar için çeşitli sebepler düşünülebilir. Meselâ merfû rivâyetlerde râvîlerin tercihine bağlı olarak metnin tam veya bazı ihtisârlar ile nakli akla gelebilir. Mevkûf ve maktû rivâyetlerde ise, hadis nakli olarak değil de fetvâ sadedinde ifade edilmiş olması ihtimâl dâhilindedir. Bu da, metnin kullanıldığı konunun ayrıntıları ile ilgili olarak, farklı hususların aynı anda zikredilmesini gerektirmesinden kaynaklanmış olabilir.

II. Hadisin Mezhebî Tartışmalar İçindeki Yeri

Tirmizî, “لا نكاح إلا بوليِّ”⁴⁹ hadisini naklettikten sonra, “İlim ehli arasında, nikâhta kadının velisinin izninin gerekli olup olmadığı konusunda süregelen uygulama bu rivayet doğrultusundadır” bilgisini verir. Tirmizî daha sonra da bu görüşte olanları sayar. Buna göre sahâbeden Hz. Ömer, Hz. Ali, İbn Abbas ve Ebû Hureyre; tâbiünden Saîd b. el-Müseyyeb, Kadı Şüreyh, Hasan el-Basrî, İbrahim en-Nehaî, Ömer b. Abdülaziz; ayrıca Süfyân es-Sevrî, Evzâi, Abdullah b. Mübârek gibi meşhur hadisçiler ile mezhep imamlarından Mâlik, Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel bu kanaattedir.⁴⁸

⁴⁰ Bu rivayetler için bkz. İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35, 36.

⁴¹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35.

⁴² Abdurrezzâk, *Musannef*, VI, 196.

⁴³ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35.

⁴⁴ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35.

⁴⁵ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 36.

⁴⁶ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 35.

⁴⁷ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IX, 36.

⁴⁸ Tirmizî, *Nikâh*, 14.

Gerçekten de Ebû Hanife başta olmak üzere bazı Hanefilerle, Mâlikîler içerisinde bir grup istisnâ edilirse, fukahânın genelinin “nikâhta velinin onayının gerekli olduğu” konusunda hemfikir olduğu söylenebilir. Ancak bu yöndeki görüşlerine “لا نكاح إلا بولي” hadisini dayanak yapanlar, görebildiğimiz kadarıyla, sadece Hanbelîlerdir. Onlara göre kadının, ister kendisi için isterse başkası için akdettiği nikâh, velisinin izni olmadıkça geçerli değildir. Çünkü Hz. Peygamber: “Velisiz nikâh olmaz buyurmuştur.” Hanbelîlerin bu konudaki delili Hz. Âişe, İbn Abbas ve Ebû Musa el-Eşarî’den nakledilen “لا نكاح إلا بولي” hadisidir. Nitekim Ahmed b. Hanbel’in konu ile ilgili görüşü daha önce zikredilmişti.⁴⁹

Şâfiîler de böyle bir nikâhı veli onayına bağlamaktadır. Hatta onlara göre velisi izin vermiş olsa bile, kadının kendi başına kıydığı nikâh geçerli değildir. Kadın ister büyük ister küçük, ister asil ister sıradan biri, ister bekâr ister dul olsun hüküm değişmeyecektir.⁵⁰ İmâm Şâfiî’ye göre “Kadınları boşadığınızda, onlar da bekleme müddetlerini bitirdikleri vakit, aralarında güzel bir şekilde anlaştıkları takdirde, onların (eski) kocalarıyla evlenmelerine engel olmayın”⁵¹ ve “... Öyle ise iffetli yaşamaları, zinâ etmemeleri ve gizli dost tutmama-ları şartı ve sahiplerinin izni ile onları nikâhlayın...”⁵² gibi âyetler nikâhta veli onayının gerekliliğine işaret etmektedir. Şâfiî’ye göre,

أَيُّمَا أَمْرًا نَكَحَتْ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيِّهَا فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ فَنِكَاحُهَا بَاطِلٌ
فَإِنْ دَخَلَ بِهَا فَلَهَا الْمَهْرُ بِمَا اسْتَحَلَّ مِنْ فَرْجِهَا فَإِنْ اسْتَجْرُوا فَالْأَسْلُطَانُ وَلِيُّ مَنْ
لَا وَلِيَ لَهُ

yani “Velisinin izni olmaksızın nikâhlanan kadının nikâhı bâtıldır, bâtıldır, bâtıldır. Şâyet aralarında zifâf gerçekleşmişse, kadın kocasının helallîği olması sebebiyle mehre hak kazanır. Taraflar arasında anlaşmazlık çıkacak olursa, devlet başkanı velisi olmayanın velisi konumundadır”⁵³ hadisi de aynı mânâyı destekler tarzda vârid olmuştur. İmâm Şâfiî, Hasan - Babası - Hz. Peygamber kanalıyla konuyla ilgili “لا نكاح إلا بولي و شاهدي عدل” şeklinde mürsel bir rivayetin

⁴⁹ Bkz. dipnot 15.

⁵⁰ Mâverdî, Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *el-Hâvi, ft Fıkhî's-Şâfiî*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, thk. Ali Muhammed Muavvız - Âdil Ahmed Abdulmevcûd, I-XVIII, Beyrut 1994, IX, 38.

⁵¹ Bakara 2/232.

⁵² Nisâ 4/25.

⁵³ Tirmizî, Nikâh, 15; İbn Mâce, Nikâh, 15; Dârimi, Nikâh, 11; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 47, 66, 166; Ebû Davûd, Nikâh, 9.

bulduğunu zikreder. Devamında da: "...her ne kadar rivayet muntakı' olsa da ilim ehlinin çoğu bu görüştedir" der.⁵⁴

Mâlikî fakih İbn Rüşd'ün (595/1198) verdiği bilgiye göre, İmâm Mâlik de "bir kadının, velisinin izni olmadan evlenemeyeceği" kanaatindedir. Mâlik'e göre velinin izni, nikâhın sıhhat şartlarındandır. Fakat İbn Rüşd, bütün Mâlikîlerin bu konuda hemfikir olmadıklarını söyler. İbn Rüşd'ün ifadesine göre "velinin izninin nikâhın sıhhat şartı olması" Bağdat Mâlikîlerine ait bir görüştür. Mâlikîlerden diğer bir gruba göre ise bu, nikâhın farzı değil sünnettir; yani sıhhat değil kemâl/tamam şartıdır. İbn Rüşd, mezhep içindeki bu ihtilafı, konuyla ilgili rivayetlerin zâhir olmamasına, lâfız yönünden farklı mânâlara ihtimallerinin bulunmasına ve sıhhatleriyle ilgili problemlere bağlar. Nitekim İbn Rüşd, nikâhta velinin iznini şart koşan rivayetlerin tamamına yakınının sıhhat açısından çeşitli problemlere sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre bunun tek istisnâsı İbn Abbâs rivayettir.⁵⁵ Ancak İbn Rüşd, bahsettiği bu İbn Abbas rivayetine hangisi olduğunu açıklamamıştır. Şâyet "لا نکاح إلا بولي" hadisini kastediyorsa, bu kanaatinin yanlış olduğu söylenebilir. Zira, yukarıda da ifade ettiğimiz üzere bu rivayetin senedinde, başta tedlis olmak üzere çeşitli sebeplerle cerhedilen Haccâc b. Ertât bulunmaktadır. Dolayısıyla bu, zayıf kabul edilen bir tarihtir.

Kadının nikâhında velinin onayının aranıp aranmayacağı konusunda Hanefîlerin de kendi içlerinde ihtilâf yaşadıkları görülür. Nitekim İmâm Muhammed ile Ebû Yûsuf velisinin izni bulunmaksızın evlenen kadının nikâhının geçerli olmayacağını, böyle bir veliye sahip olmayanların velâyetinin devlet başkanına ait olacağını söylemiştir. Tahâvî'ye göre Hanefîler içinde bu görüşte olanlar, tetkikine çalıştığımız "لا نکاح إلا بولي" hadisini değil, Hz. Âişe'den nakledilen ve yukarıda İmâm Şâfiî'nin delil olarak kullandığını ifade ettiğimiz ... أَيُّمَا امْرَأَةٍ نَكَحْتُ; "Velisinin izni olmaksızın nikâhlanan kadının nikâhı bâtildir, bâtildir, bâtildir..." hadisini esas almışlardır.⁵⁶

Hanefîler içinde başta Ebû Hanîfe olmak üzere, kadının nikâhında veli onayını şart koşmayanlar da vardır. Meselâ Ebû Hanîfe'ye göre şâyet kadının evlendiği kimse kendisine denk ise ve aldığı mehir de emsâllerine göre çok düşük değilse, böyle bir nikâh geçerli sayılır. Mezhep içerisinde daha sonra müftâ bih olan, Ebu Hanîfe'nin bu görüşü olmuştur. Ebû Hanîfe'ye göre, veliye velâyet

⁵⁴ Şâfiî, Muhammed b. İdris, *el-Ümm*, V, 12, 168, thk. Muhammed Zühri en-Neccâr, Mektebetu'l-Külliyâti'l-Ezheriyye, 1. Baskı, I-VIII, Kahire 1961. İ. Şâfiî'nin bu ifadesinden rivayeti zayıf olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

⁵⁵ İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî el-Hafîd, *Bidâyetü'l-Müctehid ve Nihâyetü'l-Muktesid*, İstanbul 1985, II, 9.

⁵⁶ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, II, 364.

yetkisi veren durum ancak kadının kendisi aleyhine yaptığı kötü ve zararlı bir muâmele olabilir. Kadının velisinin izni olmadan yaptığı nikâh akdinde böyle bir taksiratı yoksa nikâh akdinin sahih sayılması için hiçbir engel yoktur.⁵⁷ Tahâvî, Ebû Hanîfe'nin görüşünü destekler tarzda Hz. Âişe'nin bir tasarrufuna da işaret eder. Buna göre Hz. Âişe, yeğeni Hafsa'yı babasının şehir dışında olduğu bir dönemde Münzir b. Zübeyr'le evlendirmişti. Kızın babası Abdurrahman döndükten sonra kardeşi Hz. Âişe'nin tavrını; “Benim gibi birisinin arkasından böyle bir iş yapılır mıydı?” diyerek eleştirmiş, Münzir'in onun kararına razı olacağını ifade etmesine rağmen nikâhı da feshettirmemiştir.⁵⁸ Burada hadisin delil olarak kabul edilmemesi noktasında Hanefilerin üzerinde durdukları usûlle ilgili bir problem bulunmaktadır. O da; râvinin kendi rivayet ettiği hadise aykırı amel etmiş olmasıdır.⁵⁹ Zâhid el-Kevserî, Hanefî müçtehitlerinin bu hadisle amel etmemelerini iki sebebe bağlamıştır. Bunlardan ilki, hadis tenkitçileri tarafından ‘illet-i kâdiha’ olarak adlandırılan ve rivayetin reddine sebep olan, râvinin kendi rivayetine aykırı amel etmiş olmasıdır. Diğer bir sebep de; münkatı’ olması sebebiyle bu konuda daha sahih bir rivayet olan ... الْأَيْمُ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا⁶⁰ hadisine aykırı olmasıdır.⁶¹

Tahâvî daha sonra da “لا نكاح إلا بولي” hadisi ile ilgili sıhhat problemlerine dikkat çeker. Ona göre bu hadisin, içerisinde İbn Şihâb ez-Zühri'nin bulunduğu bütün rivayetleri zayıftır. Zira Zühri, rivayet ettiği bu hadisi daha sonra hatırlayamamıştır.⁶² Tahâvî'ye göre “لا نكاح إلا بولي” hadisi sâbit olsa bile, “nikâhın bâtil olacağını” iddia edenler için bir delil olamayacaktır. Zira burada zikredilen “veli” ifadesi, farklı mânâlara hamledilebilir. Bu kelime muhaliflerin söylediği gibi kadına “asabe yönünden” en yakın erkek akrabaya delâlet edebileceği gibi, yakın olsun uzak olsun “kadının nikâhına onay verecek herhangi bir erkek” mânâsına da gelebilir. Kaldı ki bu kelimeyi “kadının karşı tarafla evlenmesine onay verecek yani evlenme velâyetini uhdesinde bulunduran kişi” şeklinde anlamamız da mümkündür. Buradan hareketle “veli”, örneğin küçük bir kız çocuğunun babası veya bir cariyenin efendisi olabileceği gibi, hür ve bâliğ olan kadının bizzat kendisi de olabilecektir. Zira hiçbir kimsenin, başkasının velâyeti

⁵⁷ Cessâs, Ebu Bekir er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, I, 387, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, I-III, Beyrut, 2003.

⁵⁸ Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, II, 365.

⁵⁹ Konu hakkında ayrıntılı bilgi için bk: Debûsî, Ebû Zeyd, *Takvîmu'l-Edille fî Usûli'l-Fıkh*, s.201-202, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 2001.

⁶⁰ Muslim, Nikâh, 66; Nesâî, Nikâh, 31; Ebu Davud, Nikâh, 26; Tirmizî, Nikâh, 17; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 377; IV, 58; İ. Mâlik, *Muwatta*, 4.

⁶¹ Kevserî, Muhammed Zâhid, *en-Nüketu't-Tarîfe fî't-Tehaddüs an Rudûdi İbn Ebi Şeybe alâ Ebi Hanîfe*, s.43, Matbaatü'l-Envâr, Kâhire 1365.

⁶² Buhârî, *Târihu Kebîr*, IV, 38; Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-Âsâr*, II, 366.

altında olan bir şeyi onun izni olmaksızın kullanmaya hakkı yoktur. Dolayısıyla rivayetin bu üçüncü mânâda anlaşılmasının önünde hiçbir engel yoktur. “Müdâyene Âyeti” olarak bilinen Bakara sûresi 2/282’de geçen “فليمال وليه بالعدل” “Şâyet borçlu sefih veya akli zayıf veya kendisi söyleyip yazdıramayacak durumda ise velisi adâletle yazdırsın” ifadesi de, kelimenin bu mânâyâ hamlinin câiz olduğunu gösterir.⁶³ Bu istidlâlde bulunan Tahâvî daha sonra görüşünü, bir kadının velisinin izni olmaksızın nikâhlanabileceğine ve onun kendi kendisinin velisi olduğuna delâlet eden âyet ve hadisleri sıralayarak temellendirmeye çalışır.⁶⁴

III. Sonuç

“لا نكاح إلا بولي” hadisi, İslâm evlilik hukukunun önemli meselelerinden biri olan ve çeşitli tartışmaların ortaya çıktığı, “bir kadının, velisine haber vermeden kendi başına evlenip evlenemeyeceği” konusunda sık sık atıfta bulunulan bir rivayettir. Hatta rivayetü’l-hadis ve fıkıh kitaplarının pek çoğunda bu ibarenin müellifler tarafından bâb başlığı yapıldığı görülür. Çünkü hadis bu haliyle, “velinin izni olmadan kıyılan nikâhın geçerli olamayacağını” savunanların kanaatlerini en veciz şekliyle ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda “Velisiz nikâh olmaz” rivayetinin ele alınmasının temel hedefi, velinin nikâh akdi üzerindeki etkisini araştırmak değil, bazı mezhepler ve âlimler tarafından görüşlerinin temellendirilmesi için kullandıkları bu rivayetin sıhhat tespitidir.

Bu önemine rağmen hadisin rivayeti ve sıhhat durumu konusunda muhadislerin ittifak halinde olmadığı görülür. Zira metnin Hz. Peygamber’e izafe ile nakledilen (merfû) tarikleri olduğu gibi, bir sahâbî veya tâbiye atıfla (mevkuf ve maktû) aktarılan tarikleri de vardır. Yine bütün bu rivayet şekilleri içinde tek cümleden ibaret nakilleri yanında bir ya da iki fikhî hükmün ilavesiyle de aktarıldığı vakidir. Diğer taraftan hadisin özellikle merfû rivayetlerinin hem muttasıl hem de munkatı tariklerinin bulunduğu görülmektedir. Hatta bazı hadisçiler metnin asıl rivayetinin mürsel tarikinin olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Merfû ve muttasıl rivayetlerinin bir kısmında ise, hadisin sıhhatine zarar veren mecrûh raviler bulunmaktadır. Bütün bunlara rağmen hadisin elimizde mevcut bazı muteber kaynaklara girmiş sahih rivayetleri de bulunmaktadır. Hadisin muhtevasına göre hüküm veren hadisçiler ve fukahâ tarafından delil alınan rivayetlerin de bunlar olduğu söylenebilir. Ya da çeşitli vesilelerle sıhhatine itiraz edilse bile muhtevasıyla amelin ümmet içinde yaygın-

⁶³ Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-Âsâr*, II, 368; Cessâs, *Ahkâmu’l-Kur’an*, I, 388.

⁶⁴ Tahâvî, *Şerhu Me’âni’l-Âsâr*, II, 370-371.

lık kazanmasından dolayı, ulemanın bu metni hadis formu içinde nakletmeye ihtiyaç duymadığı da ifade edilebilir. İfadeyi bâb başlığı yapmasına ve dolayısıyla muhtevasını savunduğu anlaşılmasına rağmen, Buhârî'nin “لا نکاح إلا بولي” ifadesini bir hadis olarak nakletmemesi, bu son değerlendirmeyi desteklemektedir.